

Отримано: 15 березня 2024 року

Прорецензовано: 24 березня 2024 року

Прийнято до друку: 29 березня 2024 року

e-mail: sofilonenko23@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1023-468X>

Researcher ID: E-3049-2019

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-22(90)-79-83

Філоненко С. О. Блакитні орхідеї та оранжеві джунгли: екзотичний простір Марсу і Венери в українській фантастиці XX століття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 22(90). С. 79–83.

УДК: 821.161.2/82-312.9

Філоненко Софія Олексівна,
доктор філологічних наук, професор,
Український католицький університет (Львів)

БЛАКИТНІ ОРХІДЕЇ ТА ОРАНЖЕВІ ДЖУНГЛІ: ЕКЗОТИЧНИЙ ПРОСТІР МАРСУ І ВЕНЕРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФАНТАСТИЦІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається жанр подорожей до далеких планет в українській науковій фантастиці ХХ століття на матеріалі роману Володимира Владка «Аргонавти Всесвіту» та повісті Мирослава Капія «Країна блакитних орхідей». Обидва автори зображують авантурні космічні подорожі до планет Сонячної системи на модерних зорельотах, збудованих завдяки науково-технічному прогресу, презентують героїчні типи астронавтів, одержимих підкоренням Всесвіту, малюють пластичні й барвисті фантастичні світи Марсу і Венери, зі специфічними ландшафтами, незвичайною флорою і фауною, а також вплітають у розповіді античні міфи: про аргонавтів у романі Владка і про атлантів у повісті Капія. Важливу роль у кожному з творів відіграє образ чужопланетного простору, що його має дослідити земна експедиція. Змальовуючи планети Сонячної системи, українські письменники спираються на тодішні наукові знання до епохи дослідження космосу автоматичними міжпланетними станціями, використовують праці Джованні Ск'япареллі, Персіваля Лоуелла, Миколи Руніна. Наукові гіпотези доповнені у творах авантурними мотивами та образами екзотичних, диких флори і фауни, монстрів, які втілюють фобії землян. У романі Владка розгортається сюжет колонізації Венери радянськими астронавтами, підкорення планети заради використання її ресурсів. У повісті Капія міжнародна експедиція до Марсу є результатом розквіту науки в мирному ХХІ столітті, самостійна Україна опиняється в центрі космічних подій. В обох творах далека планета зображується як проєкція минулого Землі: мезозойської ери в «Аргонавтах Всесвіту» та цивілізації Атлантиди в «Країні блакитних орхідей».

Ключові слова: українська література, популярна культура, популярна література, наукова фантастика, художня проза, планетарна фантастика, Марс, Венера, радянська література, жанр, травелог, Володимир Владко, Мирослав Капія.

Sofiya Filonenko,
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Ukrainian Catholic University (Lviv)

BLUE ORCHIDS AND ORANGE JUNGLE: THE EXOTIC SPACE OF MARS AND VENUS IN UKRAINIAN FICTION OF THE 20TH CENTURY

The article examines the genre of distant planets travel in Ukrainian science fiction of the 20th century based on the material of Volodymyr Vladko's novel "Argonauts of the Universe" and Myroslav Kapii's tale "The Land of Blue Orchids". Both authors depict adventurous space journeys to the planets of the solar system on modern starships built thanks to scientific and technical progress, present heroic types of astronauts obsessed with conquering the Universe, draw plastic and colorful imaginary worlds of Mars and Venus, with specific landscapes, unusual flora and fauna, and ancient myths are also woven into the story: about the Argonauts in the novel by Vladko and about the Atlanteans in the tale by Kapii. An important role in each of the works is played by the image of alien space, which should be explored by an earthly expedition. Depicting the planets of the solar system, Ukrainian writers rely on the scientific knowledge of the time before the era of space exploration by automatic interplanetary stations, they use the works of Giovanni Schiaparelli, Percival Lowell, and Nikolai Rynin. Scientific hypotheses are supplemented in the works with adventurous motifs and images of exotic, wild flora and fauna, monsters that embody the phobias of earthlings. The novel by Vladko unfolds the plot of the colonization of Venus by Soviet astronauts, and the conquest of the planet in order to use its resources. In Kapii's story, the international expedition to Mars is the result of the flourishing of science in the peaceful 21st century, and independent Ukraine finds itself at the center of space events. In both works, the distant planet is depicted as a projection of the Earth's past: the Mesozoic era in "Argonauts of the Universe" and the civilization of Atlantis in "Land of Blue Orchids".

Keywords: Ukrainian literature, popular culture, popular fiction, science fiction, fiction, planetary fiction, Mars, Venus, Soviet literature, genre, travelogue, Volodymyr Vladko, Myroslav Kapii.

Стрімкий розвиток української наукової фантастики припадає на 1920–30-ті роки, коли з'явилися твори Юрія Смолича, Володимира Винниченка, Миколи Трублаїні, Володимира Владка, Мирослава Капія та ін. Їхня проза продовжувала традиції Жуль Верна та Герберта Веллса з її пафосом освоєння невідомих просторів, реалізацією романтичних мрій учених, заглибленням у соціально-філософську проблематику. Разом із тим, вітчизняна фантастика була реакцією на досягнення науково-технічного прогресу та його проєкцією в майбутнє. Окремим жанровим різновидом наукової фантастики стали космічні подорожі до далеких екзотичних планет, інспіровані як уже здійсненими астрономічними відкриттями, так і прогнозуванням можливих міжпланетних переміщень у ХХ столітті. Польоти на Марс, Венеру, Місяць здавалися письменникам імовірними завдяки розвитку ракетної техніки, опануванню атомної енергії винайденню нових видів палива в близькому майбутньому.

Перші міжпланетні подорожі в національному письменстві майже одночасно були змальовані в повісті Мирослава Капія «Країна блакитних орхідей» (Львів, 1932) та Володимира Владка «Аргонавти Всесвіту» (Харків–Одеса, 1935). Ці автори, пишучи українською, політично належали до різних держав: Капія, уродженець Тернопілля, у міжвоєнний період мешкав на Галичині, в Речі Посполитій (Польщі), і належав до угруповання католицьких літераторів «Логос»; Владко був радянським журналістом і прозаїком, членом Спілки письменників СРСР, інтегрованим у партійно-державну структуру літературного

життя, ушлявлюючи здобутки “п’ятирічок” та “передовиків комуністичного виробництва”. Повість Мирослава Капія, за слушним твердженням Володимира Смирніва, не була відомою радянським читачам до 1990-х років з ідеологічних міркувань (Смирнів, 2019: 117), натомість “Аргонавти Всесвіту” Володимира Владка користувалися величезною популярністю, їх неодноразово перевидавали та перекладали здебільшого мовами тодішніх республік СРСР і країн т. зв. “соціалістичного табору” (російською, білоруською, молдовською, литовською; сербською, хорватською, чеською, словацькою; також японською та англійською). Прихильною до Владка була й радянська літературна критика, усталюючи його репутацію чільного українського радянського фантаста.

Попри ці розбіжності, обидва згадані твори мають чимало спільного: вони зображують авантурні космічні подорожі до планет Сонячної системи на модерних зорельотах, збудованих завдяки науково-технічному прогресу, презентують героїчні типи астронавтів, одержимих підкоренням Всесвіту, малюють пластичні й барвисті фантастичні світи Марсу і Венери, зі специфічними ландшафтами, дивовижною флорою і фауною, а також вплітають у розповіді античні міфи: про аргонавтів у романі Владка і про атлантів у повісті Капія. Суттєву роль у кожному з творів відіграє образ чужопланетного простору, що його має відкрити й дослідити земна експедиція. Отже, метою розвідки є аналіз художньої специфіки екзотичних ландшафтів Венери і Марсу у творах Володимира Владка “Аргонавти Всесвіту” і Мирослава Капія “Країна блакитних орхідей”.

Слід зазначити, що художні описи далеких планет були зроблені обома письменниками ще до етапу підкорення космосу людиною, дослідницьких місій автоматичних міжпланетних станцій на Венеру й Марс (“Марінер”, “Марс”, “Венера”, “Фобос”, “Вікінг”, “Магеллан”, “Опортьюніті”, “К’юріосіті” та ін.), застосування найновіших технологій для здобуття точних наукових даних про небесні тіла (орбітальних телескопів, космічних обсерваторій, зондів). Твори Капія і Владка базуються на обсягу інформації, наявному на початку 1930-х років, коли головними інструментами планетарних студій були потужні оптичні телескопи. Звісно, обидва автори були обізнані зі сміливими проєктами, присвяченими міжпланетним сполученням, із астрономічними гіпотезами, актуальними в той період. Так, приміром, один із героїв “Аргонавтів Всесвіту”, академік Микола Риндін, має прототипом реального радянського вченого Миколу Олексійовича Риніна, розробника теорії міжпланетних сполучень, автора енциклопедії з реактивного руху і космічних польотів “Міжпланетні сполучення: спогади про майбутнє” (1929 року); очевидно, що український фантаст знайомився з його науковими ідеями. Мирослав Капія у “Країні блакитних орхідей” подає наукову розвідку про спостереження за Марсом, використовуючи ідеї астрономів Джованні Ск’япареллі та Персівалю Лоувелла. Проте обидва прозаїки щедро доповнювали факти фантазією казкового та авантурного характеру, і це, загалом, було характерним для планетарної фантастики перших десятиліть ХХ століття (наприклад, для такого “взірцевого” творця американської масової літератури й фантастики, як Едгар Райз Берроуз, у його циклах романів про планети Барсум-Марс та Амтор-Венеру).

Творчості Володимира Владка та, зокрема, його роману “Аргонавти Всесвіту” присвячений великий корпус наукової літератури та критики (О. Білецький, М. Дашків, В. Бурбан, В. Карацупа, О. Левченко, В. Смирнів, Ю. Ковалів, Р. Ткаченко, Я. Цимбал, Д. Айдачич та ін.). Постать Мирослава Капія привернула увагу небагатьох дослідників, переважно після перевидання його творів у незалежній Україні, у 1990-х – 2000-х роках, у контексті відкриття “забутих імен” вітчизняного мистецтва слова та появи студій регіональної літератури (праці Ф. Погребенника, В. Качкана, В. Смирніва). Теоретичне підґрунтя дослідження становлять оглядові студії про образи планет у науковій фантастиці: Роберта Марклі “Вмираюча планета: Марс у науці та уяві” (Markley, 2005), Роберта Кросслі “Уявляючи Марс: літературна історія” (Crossley, 2011), збірник праць “Візії Марсу: Есе про Червону планету в художній літературі та науці” (Visions, 2011); стаття Гері Вестфалі “Венера – Венера мрій – і страхіть: мінливі образи планети – сестри Землі” (Westfahl, 2022). У цих працях окреслені ключові етапи зображення Марсу й Венери в літературі, висловлені міркування про поетику і жанрову своєрідність класичних і сучасних творів фантастики, проаналізовано їх місце в загальній традиції світового письменства.

Роман Володимира Владка “Аргонавти Всесвіту” спершу публікувався в журналі “Знання та праця” 1935 року, а окремою книгою вийшов у видавництві “Дитвидав” у тому ж році (Харків–Одеса). Упродовж літературного життя письменник не раз переробляв початковий текст, і значно оновлений варіант “Аргонавтів” побачив світ у 1956 році. Цю редакцію вважаємо канонічною, вона відтворюється в зібраннях творів Володимира Владка (1970, 2020 років) та у виданнях часів УРСР і доби Незалежності (1956, 1958, 1961, 1975, 1990, 2016 років). Основу сюжету складає подорож трьох радянських дослідників до далекої планети на астроплані “Венера-1” з метою відкриття нового хімічного елементу “ультразолота”, здатного побороти корозію земних металів. На чолі експедиції – академік Микола Риндін, до екіпажу також входять хімік і геолог Вадим Сокіл, енергетик і мисливець Ван Лун, несподівано четвертим учасником подорожі стає “космічний заєць” Галина Рижко, студентка політехнічного інституту. Володимир Владко підкреслює, що реалізація сміливого проєкту відбулася завдяки технічному прогресу в СРСР і об’єднаним зусиллям багатьох “демократичних” країн (Польщі, Китаю та ін.).

Наслідкування традиції Жуля Верна в романі полягає у включенні в текст численних наукових довідок про Венеру, розповідей про її астрономічні характеристики, будову, клімат, атмосферу, місце в Сонячній системі, імовірну історію, оптимальний маршрут до неї від Землі. Ця інформація подана як виступи і лекції академіка Риндіна, частково – бесіди між учасниками експедиції на борту астроплана, екзаменування студентки Галі старшими товаришами. У результаті, спершу в читачів формується “науковий” образ Венери, її опис базується на результатах телескопічних спостережень, аналізі масиву даних. Разом з тим, Владко раз у раз акцентує загадковість планети, яка ховає свої таємниці за щільним покривом сіро-сріблястих хмар й оповита “блакитнуватим саявом” (Владко, 2016: 28): “Тут пливли непроникливі темні хмари, не освітлені Сонцем, похмурі, важкі й безрадісні. Що ховається під ними? Які несподіванки готує нам планета, на яку нам доведеться опускатися?” (Владко, 2016: 173).

Герої роману транслюють поширену гіпотезу про те, що Венера набагато молодша від Землі й втілює її глибоке минуле. Вони прогнозують, що стан планети відповідає юрському періоду мезозойської ери, зі специфічними флорою і фауною (наприклад, очікують зустріти там археоптериксів, ігуанодонів, бронтозаврів і птеродактилів), що й справджується після посадки. Тому подорож відбувається не лише в просторі, але і в часі, й астронавти здатні зазирнути на тисячі років у минуле рідної планети і навіть привезти з Венери зразки мезозойських рослин, комах, мінералів. Письменник свідомо загострює контраст між доісторичною природою планети і суперсучасною технікою землян: “Араукарії, цикадеї, бенетити –

і вдосконалені скафандри з радіоустановками. Доісторичні потвори, дракони, ящери – і ракетний міжпланетний корабель! [...] Бракує слів, щоб сказати про те, що переповнює душу! Наче у фантастичній машині часу ми досягли далекого минулого природи – і тепер спостерігаємо те, чого не бачила ніколи раніше жодна людина” (Владко, 2016: 229).

Частина роману, присвячена перебуванню експедиції на Венері, будується як колонізаційний сюжет підкорення дикої природи, відкриття таємниць екзотичної планети задля використання її ресурсів на потреби землян: так, ступивши на її поверхню, академік Риндін урочисто промовляє: “Здрастуй, невідома плането! [...] Здрастуй, Венеро, загадкова плането таємниць і несподіванок, на яку досі ще не ступала нога людини! Ми прийшли сюди – і ми відкриємо твої таємниці, хоча б як негостинно ти зустріла нас!” (Владко, 2016: 203). Ідеологічна маркованість колонізації проявляється в тому, що першою справою астронавтів на Венері є спорудження шогли з радянським прапором на скелі, що панує над усім простором міжгір’я: “Радянський червоний прапор, прапор любові Батьківщини маяв на високій скелі Венери!... Прапор Батьківщини гордовито майорів у цьому новому світі, куди прилетіли відважні посланці радянського народу!” (Владко, 2016: 211). У такий спосіб радянські дослідники Венери позначають її приналежність до своєї держави, мовби привласнюють завойовану планету, стверджуючи своє домінування в просторі.

Планетарні ландшафти покликані максимально загострити “інакшість” природного середовища: Владко експериментує з кольорами і розмірами різних об’єктів. Так, Венеру вкриває густий рослинний покрив яскравого червоно-оранжевого кольору, ці ліси складаються з гігантських доісторичних папоротей, пальм, араукарій, цикадей, кипарисів, бенетитів, дерев гінкго, які сплітаються між собою й утруднюють героям прокладання шляхів по поверхні. Сутінки на Венері дивовижного фіолетового кольору, а дощі переростають у водоспади й потопа: “Злива освіжила, оновила рослинність – і вона сяяла тепер соковитими різноманітними барвами. Очі мандрівників, звиклі до сутіні, що панувала в каюті корабля, до тьмяного сіруватого кольору всього, що було з ними в астроплані, мимоволі мружилися від яскравих тонів, майже засліплені фантастичною квітчастістю незайманої дикої природи” (Владко, 2016: 220).

Письменник активно послуговується гіперболами, щоб зобразити фауну: велетенські павуки, сколопендри, хробаки, скорпіони, змії, жаби населяють ці джунглі. Усі ці створіння викликають відчуття огиди, страху в персонажів. Автор демонізує венеріанських тварин, вони зображені жахливими монстрами: “А в цих первісних хащах ховаються небачені тварини, невідомі звірі, потворні істоти, схожі на драконів, летучих ящерів, зубатих птахів. Деся там, у непрохідних нетрях, вони причаїлися, щоби під покровом ночі вийти на розшуки здобичі” (Владко, 2016: 228).

В “Аргонавтах Всесвіту” простежуємо протиставлення “гарних” диких земних тварин і чужопланетних “потвор”, вкладає у уста китайського мисливця Ван Луна: “Дівчина не здатна зрозуміти краси полювання! Порівнює: благородний тигр, смугаста блискавка, – і незграбна тварюка, що плазує на кошлатому череві. Мисливцеві соромно слухати такі слова. Тигр – красень; тварюка в печері – кошлата гидота з кривими лапами. Мисливцеві Ван Луну дуже неприємно, дуже погано...” (Владко, 2016: 329).

Більшість венеріанських тварин марковані як “незграбні”, “гідотні”, “потворні”, “страшні”. Деян Айдачич слушно відзначає художню мету гротеску як типового засобу характеристики чужоземної фауни у фантастиці: “Гротеск у страхітливому вигляді відбиває людські фобії та страхи, фантазми, що викликають сильний страх. Відчуття жаху відображають і більш узагальнені назви – чудовисько, чудище, потвора, монстр, так само як і відчуття, що їх викликають небезпечні та відразливі істоти, якими в науковій фантастиці позначені деякі з небезпечних тварин” (Айдачич, 2009: 114).

Венеру змальовано в романі ідеальним простором пригод і небезпеки: “Усюди, з усіх боків його чекало незнайоме, загрозливе, непевне, вороже. Ці величезні дерева з червоним листям, пальми, оранжева папороть, це безупинне дзиччання і стрекотіння незчисленних комах – усе було чужим, ховало в собі незнані небезпеки” (Владко, 2016: 351); “...ліс перетворився на хитрого, підступного ворога, який наступав на Ван Луна одразу з усіх боків. Ліс стежив за ним тисячами очей своїх невидимих мешканців, ліс таїв у собі несподіванки й таємниці, які чекали людину на кожному кроці, щоб завадити їй, затримати, збити з правильного шляху” (Владко, 2016: 355). Не дивно, що авантурні мотиви від середини твору витісняють дослідницькі та наукові: Галя потрапляє в печеру й бореться з гігантським хробаком, академіка переслідують велетенський павук, а Вадима Сокола – гігантська сколопендра, Ван Луна викрадає бабка розміром із великий літак. Пригоди астронавтів відбуваються в усіх можливих просторах: підземному, наземному, повітряному і навіть підводному. Усі ці мікросюжети завершуються щасливо, герої виживають і перемагають монстрів завдяки розуму, спритності, сміливості, підтримці друзів. Більше того, долаання загроз у результаті сприяє науковим відкриттям: у печері хробака Галя знаходить цінний хімічний елемент “інфрарадій”, а після вибуху атомічної гранати Вадим Сокол виявляє у ґрунті живу омріяного “ультразолота”. У романі розігрується традиційний сюжет про монстрів, які охороняють скарби; герої отримують бажане, перемагаючи чудовиськ у двобою. Таким чином, Владко поєднує авантурні сцени та дослідницьку місію героїв на чужій планеті.

Сучасного читача вражає легкість і холонокровність, із якою радянські астронавти знищують “потворних” диких тварин та навіть їхніх дитинчат, втручаються в унікальну екосистему Венери, міняють її ландшафт (підривають скелю між міжгір’ям та річкою, щоб уможливити старт астроплана). Очевидно, космічні мандрівники відчують повне право розпоряджатися ресурсами планети, використовувати її для своїх потреб, підкоряти “дику природу” на благо радянської людини і держави. Ці сюжети перегукуються з пригодницькими колоніальними романами, наприклад, “Копальнями царя Соломона” Генрі Райдера Хаггарда, “П’ятьма тижнями на повітряній кулі” Жуля Верна, де “дикий” простір екзотичної Африки виступає мисливським парком розваг для європейських джентльменів і дослідників.

Описуючи простір Венери, Володимир Владко наголошував зумовленість специфічної флори і фауни агресивним кліматом планети, хімічним складом її атмосфери, “отруєної надміром вуглекислоти” (Владко, 2016: 280) і тому непридатної для тривалого перебування людини без скафандра (у романі є дві сцени, де герої без кисню переживають асфіксію). Автор змалював Венеру як “велетенську вологу теплицю під непроникливим хмарним покривом” (Владко, 2016: 220). Прикметно, що ці ідеї знайшли підтвердження вже у 1960-х роках, коли планету досліджували за допомогою американських автоматичних міжпланетних станцій “Марінер”. Владко стежив за космічними місіями США, і в 1964 році опублікував у журналі “Всесвіт” статтю “Дивний світ Венери”, де резюмував результати наукових спостережень: “...Густа хмарна оболонка, що оповиває Венеру, відносно прозора і пропускає сонячне проміння. Таке явище нагадує проникнення сонця в теплиці

з скляними вікнами. Отже, сонячне проміння скупчується на поверхні планети і розжарює її. Тепло нагрітого повітря (так само, як і в випадку з скляними вікнами теплиць) затримується густою атмосферою Венери, яка не пропускає назад інфра-червоне проміння. Отже, температура планети лишається дуже високою” (Владко, 1964: 117). Художній вимисел середини 1930-х років, опертий на гіпотези астрономів, знайшов згодом підтвердження завдяки вдосконаленню космічних технологій. У згаданій статті Владко продовжує міркування про можливі форми життя на Венері, схилившись до заперечення його існування у звичних для землян формах через занадто жорсткі умови.

Дія повісті Мирослава Капії “Країна блакитних орхідей” відбувається у XXI столітті, у час існування незалежної Української держави на чолі з гетьманом. Володимир Смирнів стверджує, що для радянських критиків “...неприпустимою була й відсутність згадок про саме існування Радянського Союзу – ні в минулому, ні в імовірному майбутньому...” (Смирнів, 2019: 117), що пояснює замовчування книги в СРСР. Композиційно повість має дві частини: у першій, “Поворот”, розповідається про зустріч у Києві космічного корабля “Queen of Virginia” з подорожі на Марс та про передісторію експедиції; у другій, “В країні блакитних орхідей”, про контакт із марсіанами (насправді, нащадками атлантів) і про зачитування записок одного з астронавтів – професора Дудлея – в українській Академії Наук: у цих нотатках ретроспективно розгортається історія подорожі й знайомства з Марсом і його мешканцями. Перша частина викладена з точки зору популярного київського журналіста Степана Артименка, якому його друг-астроном, доктор Ігор Харитоненко зі Святошинської обсерваторії, довірив повідомити українцям сенсаційну новину про повернення експедиції, яку вважали втраченою в космосі.

Отже, наукові відомості про Марс та історію його досліджень викладені у формі газетних публікацій “Київських Вістей” для широкої аудиторії. Восьмиденний політ корабля “Queen of Virginia” став можливим завдяки науковому прогресу: винайденню матеріалу аргініту, використанню атомної енергії в геніальному двигуні литовського фізика Арбеніюса та антигравітаційному приладу американського астронома Уїлєма Гарфорда. Характерно, що в обох романах письменники зробили ставку на використання атомної енергетики для можливих космічних подорожей. Експедиція змальована як міжнародний проєкт, що об’єднав зусилля вчених усього світу і був фінансований спілкою американських мільярдерів. До складу екіпажу увійшли британець, оксфордський професор астрономії Роберт Мек Дудлей, американський інженер Тома Роберт Грегем і норвезький мандрівник Оляф Геріксон. Журналіст Артименко згадує масове захоплення ідеєю польоту на Марс, тривожене очікування сигналів про приземлення корабля, але потім розчарування й забуття експедиції, яка зникла на далекій планеті: “І ставала перед очима його душі уся велич і грандіозність тієї подорожі на сусідню планету, якої не злякалися три смільчаки, хоч добре було їм звісно, скільки жертв проковтнули всі попередні невдалі проби того рода подорожей. І нагадався йому міт про Ікара, нагадалися йому усі безчисленні змагання людського духа досягнути недосяжне, dokonати надлюдського, ступити там ногою, куди тільки людська думка знятися може!” (Капій, 1932: 18–19).

Окрім міфологічного образу Ікара як символу прагнення до мрії, Капій також згадує і “безсмертну іскорку” Прометея як джерело безконечного духовного поривання людства. Письменник наголошує на тому, що XXI століття стало часом миру після кривавих воєн, що уможливило реалізацію сміливих міжнародних космічних проєктів. Розповідь про політ на Марс подається в контексті загального розквіту людства, а також науки і культури в незалежній Українській державі. Саме українському астроному Харитоненку належить честь відкриття приладу, що дозволяє побачити повернення корабля з Марсу, українському журналісту Артименку – честь повідомити людству сенсаційну новину, а столичному Києву – честь стати місцем приземлення “Queen of Virginia”.

У 8-й главі першої частини повісті автор розгортає історію наукових студій Марсу і характеризує його астрономічні, фізичні, хімічні, кліматичні і геологічні особливості, подаючи систему наукових фактів, відомих тогочасним дослідникам. У цьому Капій, як і Владко, наслідує традицію Жуля Верна робити художні тексти джерелом корисної інформації для читачів (письменник перекладав твори Жуля Верна із французької). Отже, аналогічно до роману “Аргонавти Всесвіту”, у повісті “Країна блакитних орхідей” початковий опис простору екзотичної планети подається як результат наукових студій про рух орбітою, атмосферу, гравітацію, тиск повітря, бурі, моря і суходоли, пори року, снігові маси на полюсах, “канали”, відкриті “одним із італійських астрономів” (вочевидь, Джованні Ск’япареллі, хоч його ім’я прямо не згадано в тексті) (Капій, 1932: 50–53). У цій довідці, замаскованій під переказ газетної статті, автор торкнувся дражливого питання про імовірність життя на Марсі, провівши паралель із умовами його виникнення на Землі: “...Чому-ж отже на Марсі не могло б існувати органічне життя, коли воно так буйно розвинулося в подібних обставинах на землі? Чи-ж наша земля мала би бути виїмком у всесвіті?” (Капій, 1932: 52–53).

Ландшафти Марсу розгортаються перед читачем із погляду космічних мандрівників, які пересилають свої нотатки разом із атлантами на зорельоті. Екіпаж “Queen of Virginia” здійснює аварійну посадку в скелях, від розтрощеного корабля залишається лише верхня частина. Астронавти спостерігають спершу “країну гострих скель”, де-не-де вкриті лісами (Капій, 1932: 110): “Малося вражіння, що ми десь у верховині в скалистих горах, або над Юконом в Канадійській Швейцарії” (Капій, 1932: 112). Спускаючись у долину, земляни виходять на галявину, вкриту лісом блакитних орхідей, усередині яких сяє людське око з “пронизуючим несамовитим поглядом” (Капій, 1932: 113). Фантаст використовує прийоми гіперболи та оживлення, зображуючи марсіанську флору: квітки здаються мандрівникам “великанськими”, до того ж, викликають відчуття “несамовитого” жаху й тривоги, а в поглядах орхідей відчувається “скажена лють” і “дика ненависть”, квітковий ліс видає шум, схожий на “сичіння тисячів гадюк” (Капій, 1932: 113). Отже, перший контакт із автохтонами чужої планети виявляється невдалим: астронавти стріляють по орхідеях і рятуються втечею. Екзотичність марсіанського краєвиду також передано через кольорову характеристику: поверхня планети вкрита “густою травою червоною краскою, м’якою як шовк” (Капій, 1932: 115). Попри гіркі переживання самотності й відірваності від Землі, образи через переляк перед звичайними квітками, герої не забувають встановити американський прапор на шатрі, маркуючи привласнення цього чужого дикого простору.

Друга зустріч із мешканцями Марсу завершується більш позитивно: хоч земляни не можуть зрозуміти інопланетної мови й навпаки, пляшка доброго коньяку допомагає встановити контакт. Марсіани виявляються червонолицими гуманоїдами, ззовні схожими на індіанців із резервації в Аризоні. Чабани приводять мандрівників до свого поселення, звідки літаком їх доправляють до столиці. Ландшафт планети на цьому шляху нагадує американські прерії, з густою травою, стадами

буйволів та розкиданими хуторами. Тобто марсіанський простір виявляється заселеним і освоєним, герої з літака спостерігають міста і села, фабрики, сільськогосподарські споруди. Письменник підкреслює орієнтальний стиль будинків та їхніх інтер'єрів, що сприяє екзотизації краєвиду (“отомани”, “подушки до сидження”, “стіни, виложені блискучими камінчиками”, “трон-престол” (Капій, 1932: 127–130)).

Просторові образи в “Країні блакитних орхідей” пропущені через призму античної міфології, історії загибелі Атлантиди, а також біблійних мотивів (Ноїв ковчег). Марс, таким чином, виступає новою батьківщиною стародавньої червоної раси атлантів, продовженням історії земної цивілізації, а Земля – їхнім “втраченим раєм”, куди вони прагнуть повернутися. Так само, як у романі “Аргонавти Всесвіту”, у повісті Капія подорож у космічному просторі разом є подорожжю в минуле рідної планети.

Володимир Смирнів, відзначаючи композиційні недоліки повісті Мирослава Капія, наголосив на відсутності розгорнутої історії автохтонних мешканців Марсу: “...Читає ніколи не дізнається, чи були марсіанські “блакитні орхідей” розумними істотами, чи використовували вони телепатію або інші екзотичні засоби для навіювання страху всім, хто наближається до них” (Смирнів, 2019: 126). Тому назва твору, на наш погляд, не зовсім відповідає його змісту: письменника більш цікавить міф про Атлантиду та атлантів у зв'язку із зображенням марсіанського простору і контакту із земною експедицією. “Блакитні орхідей” з їх загадковим виглядом і впливом на людей стали екзотичним штрихом марсіанського краєвиду. Сама ж історія космічного польоту ілюструє не тільки сміливість людського духу, здобутки наукового прогресу ХХІ століття, розквіт самостійної України, але й ідею повернення до витоків земної історії, відновлення втраченого раю.

Таким чином, зображення екзотичного простору далеких планет у творах Володимира Владка і Мирослава Капія відповідає традиціям наукової фантастики і ключовим тенденціям її розвитку в перші десятиліття ХХ століття. Образи Венери й Марсу будуються на перетині наукових фактів, гіпотез і сміливої фантазії про майбутній технічний прогрес. “Інакші” планетарні простори виступають проекціями далекого минулого Землі. На їхнє змальовання наклали відбиток переконання кожного автора: прихильність до радянської ідеології Владка і віра в національний розвиток України Капія.

Література:

1. Айдачич Д. Неземні тварини у слов'янській науковій фантастиці. *Слов'янський світ*: 36. наук. пр. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2009. Вип. 7. С. 109–126.
2. Владко В. Аргонавти Всесвіту: Науково-фантастичний роман. Б. м.: Аргонавти Всесвіту, 2016. 426 с. (Вітрила романтики).
3. Владко В. Дивний світ Венери. *Всесвіт*. 1964. № 3. С. 116–117.
4. Капій М. Країна блакитних орхідей: повість. Львів: Спілка “Новий час”, 1932. 158 с. (Бібліотека “Нового часу”. Ч. 35).
5. Смирнів В. Українська фантастика: історичний і тематичний огляд; пер. з англ. Харків: Мачулін, 2019. 472 с.
6. Westfahl G. Venus – Venus of Dreams ...and Nightmares: Changing Images of Earth's Sister Planet. *The Stuff of Science Fiction: Hardware, Settings, Characters*. McFarkand, 2022. Pp. 164–174.
7. Crossley R. *Imagining Mars: A Literary History*. Middletown: Wesleyan University Press, 2011. 357 p.
8. Markley R. *Dying Planet: Mars in Science and Imagination*. London: Duke University Press, 2005. 445 p.
9. *Visions of Mars. Essays on the Red Planet in Fiction and Science* / ed. by Howard V. Hendrix, George Slusser and Eric S. Rabkin. McFarland & Company, Inc., Publishers Jefferson, North Carolina, and London 2011. 216 c.

References:

1. Ajdačić, D. (2009) Nezemni tvaryny u slov'ianskii naukovii fantastytsi [Unearthly Animals in Slavic Science Fiction]. *Slov'ianskyi svit*: Zb. nauk. pr. Kyiv: IMFE im. M. T. Ryl'skoho NAN Ukrainy [*Slavic World*], 7, 109–126 [in Ukrainian].
2. Vladko, V. (2016). *Arhonavty Vsesvitu: Naukovo-fantastychnyi roman* [Argonauts of the Universe: A Science Fiction Novel]. B. m.: Arhonavty Vsesvitu (Vitryla romantyky). [in Ukrainian].
3. Vladko, V. (1964). *Dyvnyi svit Venery* [The Strange World of Venus]. *Vsesvit [Universe]*, 3, 116–117. [in Ukrainian].
4. Kapii, M. (1932). *Kraina blakytnykh orkhidei: povist* [Land of Blue Orchids: A Tale]. Lviv: Spilka “Novyi chas”. (Biblioteka “Novoho chasu”. Part 35). [in Ukrainian].
5. Smyrniv, V. (2019). *Ukrainska fantastyka: istorychnyi i tematychnyi ohliad* [Ukrainian Science Fiction: Historical and Thematic Perspectives]. Kharkiv: Machulin. [in Ukrainian].
6. Westfahl, Gary (2022). *Venus – Venus of Dreams ...and Nightmares: Changing Images of Earth's Sister Planet. The Stuff of Science Fiction: Hardware, Settings, Characters*. McFarkand, 164–174.
7. Crossley, Robert (2011). *Imagining Mars: A Literary History*. Middletown: Wesleyan University Press.
8. Markley, Robert (2005). *Dying Planet: Mars in Science and Imagination*. London: Duke University Press.
9. *Visions of Mars. Essays on the Red Planet in Fiction and Science* (2011) / ed. by Howard V. Hendrix, George Slusser and Eric S. Rabkin. McFarland & Company, Inc., Publishers Jefferson, North Carolina, and London.